

УДК 792.8(477)(091)“1950/1990”

В 46

Оксана ВІЛЬХОВА

**РОЗВИТОК ДИТЯЧОЇ НАРОДНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ
В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ У СТРУКТУРІ ДІЯЛЬНОСТІ
ОБЛАСНИХ БУДИНКІВ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ
(друга половина ХХ ст.)**

У статті розкрито особливості розвитку дитячої народної хореографії в Радянській Україні у контексті діяльності обласних будинків народної творчості.

***Ключові слова:** танцювальний гурток, Радянська Україна, хореографічна освіта, діти молодшого шкільного віку, народна хореографія.*

Постановка проблеми. Сучасна хореографічна освіта в Україні розвивається досить швидкими темпами. Всебічне практичне вивчення дітьми основ хореографічного мистецтва неможливе без певного теоретичного ознайомлення їх з особливостями розвитку танцювальної культури, зокрема народної. Молодший шкільний вік – це період, коли у дітей пізнавальна діяльність перебуває на високому рівні, вони цікавляться всім новим, неординарним, яскравим. Тому заняття хореографією є надзвичайно важливими і необхідними для кожного учня. Для того, щоб краще зрозуміти особливості розвитку сучасної народної хореографії, на наш погляд, необхідно звернутися до ґрунтовного аналізу досвіду хореографічного виховання минулих поколінь, зокрема, розглянути організацію танцювальної гурткової роботи в загальноосвітніх школах і позашкільних навчальних закладах Радянської України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час написання статті ми спиралися на роботи корифеїв радянської народної хореографії – В. Верховинця [3], К. Василенка [2], П. Вірського [5], А. Гуменюка [6], Ю. Станішевського [8]. Серед методистів, хореографів-практиків досліджуваного періоду необхідно назвати Л. Бондаренко [4], А. Тараканову [9], О. Бердовського [4], І. Антипову [1]. У своїх роботах згадані автори розкривали історію становлення української хореографії, тенденції і перспективи танцювального мистецтва, аналізували функції української хореографії, їх вплив на розвиток особистості дитини, укладали програми та навчально-методичне забезпечення гурткової роботи, описували значення позашкільної мистецької освіти в загальній системі навчання і виховання.

Аналіз, систематизація й узагальнення сучасної науково-педагогічної та культурно-мистецької літератури засвідчує, що наразі в історіографії відсутнє комплексне дослідження особливостей розвитку дитячої народної хореографії в Радянській Україні (у другій половині ХХ ст.), виховання дітей молодшого шкільного віку засобами танцювального мистецтва, здійснення хореографічної освіти через шкільні гуртки та мережу позашкільних навчальних закладів, зокрема, обласних будинків народної творчості.

Метою статті є розкриття основних тенденцій і перспектив виховання дітей молодшого шкільного віку засобами народного хореографічного мистецтва та ґрунтовний аналіз основних напрямків діяльності обласних будинків народної творчості.

Після Великої Вітчизняної війни мережа хореографічних гуртків, створених у школах, задовольняла запити та інтереси дітей не повною мірою. У багатьох школах і позашкільних закладах методика проведення гурткових занять потребувала докорінних змін. Вони були недостатньо спрямовані на розвиток творчої особистості дитини, а також до народного танцювального мистецтва мало залучалося педагогічно занедбаних дітей. Це пояснювалося передусім спрямуванням головних зусиль держави передовсім на ліквідацію економічної кризи, спричиненої руйнівними діями німецьких загарбників. Освітнє та культурно-мистецьке відродження у той

період було другорядним. Незважаючи на це, при школах створювалися танцювальні гуртки, найчастіше, народного спрямування, де відбувалося хореографічне виховання і розвиток дітей молодшого шкільного віку.

Важливими центрами методичного керівництва і організаційної допомоги керівникам танцювальних гуртків були обласні будинки народної творчості (далі – ОБНТ). При Раді Міністрів УРСР було створено комітет у справах культурно-освітніх установ, якому підпорядковувалися обласні будинки народної творчості. ОБНТ систематично надавали методичну та практичну допомогу дитячим танцювальним колективам міських будинків культури і сільських клубів, а також хореографічним гурткам загальноосвітніх шкіл. [VIII, арк. 122]

Одним із великих недоліків у роботі будинків народної творчості була недостатня і незадовільна робота щодо підвищення кваліфікації кадрів керівників гуртків. Штати творчих працівників ОБНТ були недостатніми для проведення роботи в галузі хореографії, образотворчого мистецтва, фольклору. Порівняно низька оплата керівників гуртків будинків народної творчості не дає можливості запрошувати на роботу досвідчених фахівців мистецтв [VI, арк. 60]

Значною кількістю колективів художньої самодіяльності керували люди, які не мали мистецької освіти, а іноді навіть були необізнаними з основними принципами творчої роботи. Через те мистецька цінність виступів була досить низькою і не відповідала вимогам, що стояли перед художньою самодіяльністю як могутнім знаряддям (у ті часи) агітації і пропаганди [VI, арк. 63]. Так, наприклад, Дрогобицькому ОБНТ у 1947 р. було підпорядковано 64 танцювальних гуртки, які мали серед керівників лише трьох педагогів-хореографів – фахівців, інші 61 – аматори [IX, арк. 44].

При вивченні джерел нами з'ясовано, що у постановах Ради народних комісарів УРСР систематично наголошувалося на проведенні комітетом у справах культурно-освітніх установ обласних семінарів для підвищення кваліфікації керівників гуртків. Варто зауважити, що спочатку у повоєнний період (1946), в основному, це стосувалося

більшою мірою керівників драматичних, хорових, музичних гуртків, тому що їх працювало більше, ніж танцювальних. Хореографічне мистецтво користувалося не меншою любов'ю глядачів і учасників самодіяльності, ніж драматичне або музичне, але не завжди отримувало справжній розвиток тільки через те, що при ОБНТ не було спеціалістів-хореографів, і, по суті, у деяких закладах взагалі хореографічна робота не проводилася [II, арк. 126]. З часом робота танцювальних гуртків почала зростати як кількісно, так і якісно.

Обласні будинки народної творчості скеровували художню самодіяльність (і дитячу в тому числі) за допомогою таких компонентів: організаційно-методична, методично-консультаційна робота, підвищення кваліфікації керівників гуртків, огляди і олімпіади, підтримання зв'язку з районами, організація репертуару, соціалістичне змагання, організаційно-господарська діяльність. Охарактеризуємо кожен з них.

1. Організаційно-методична робота полягала у підборі репертуару, проведенні конкурсів, районних і обласних олімпіад, організації методкабінетів при будинках культури і районних клубах, проведенні семінарів для керівників самодіяльних гуртків, різноманітних виставок. Вона включала вилучення застарілого та розробку ідейного репертуару, розгортання соціалістичного змагання між гуртками, репертуарну цензуру у період виступів та контроль за своєчасною звітністю гуртків.

2. Методично-консультаційна робота характеризувалася висвітленням через місцеву пресу кращих показників діяльності методкабінетів при будинках культури, які сприяли розвитку художньої самодіяльності, систематичною організацією методичних консультацій, проведенням нарад керівників гуртків. Сюди входила розробка питань усіх видів методично-консультаційної роботи художньої самодіяльності області, складання плану проведення лекцій для учасників гуртків, організація шефської роботи для них. Також організовувалася робота з представниками місцевої преси щодо висвітлення кращих показників діяльності гуртків, систематичне поширення методичних вказівок для усіх видів творчості та одинаків-виконавців, а також обмін досвідом між керівниками гуртків, організація концертів та виступів учасників.

3. Підвищення кваліфікації керівників гуртків здійснювалося через організацію постійно діючих обласних семінарів для керівників будинків культури, райклубів. Також виконувалися домовленості про фінансування семінарів та забезпечення кадрами, які проводили лекції; виявлялися найбільш здібні педагоги, яких рекомендували на навчання до місцевих освітніх закладів [III, арк. 28]. На семінарах з хореографії, як правило, розглядали питання особливостей навчально-виховної роботи, аналізували танець за записом, а також вивчали його українські, російські, білоруські, молдавські елементи [V, арк. 10].

4. Огляди й олімпіади.

Організація цієї роботи здійснювалася через проведення конкурсів однаків-виконавців усіх жанрів; оглядів художньої самодіяльності клубів; запровадження практики викликів гуртків для показу; проведення районних і обласних олімпіад.

5. Зв'язок із районами забезпечувався складанням поквартального календарного плану виїздів працівників ОБНТ на місця. Методисти ОБНТ запровадили практику підтримки постійного зв'язку з керівниками гуртків шляхом виїздів у райони та листування. Методисти своєчасно інформували ОБНТ про недоліки, виявлені на місцях з метою їх подальшого виправлення.

6. Організація роботи з репертуаром відбувалася за допомогою акцентування уваги керівників гуртків на доборі ідейної радянської тематики, вилучення застарілих номерів. Сюди входило виявлення здібних дітей, молоді, авторів творчих номерів; придбання літератури для проведення семінарів підвищення кваліфікації; надсилання до районів списків забороненого репертуару.

7. Соціалістичне змагання проходило між гуртками художньої самодіяльності, включало в себе також заохочення учасників.

8. Організаційно-господарська діяльність полягала у здійсненні контролю над відбудовою та ремонтом приміщень міських і сільських будинків культури у повоєнний період; організації при ОБНТ костюмерної та майстерні допомоги художньої самодіяльності області. Вона включала також залучення до ОБНТ кваліфікованих спеціалістів; складання форм обліку гуртків та їх керівників; календарне

планування заходів на поточний рік; упорядкування взаємних розрахунків із райкультвідділами щодо придбання репертуарних збірників та наочного матеріалу, для успішного функціонування гурткової художньої самодіяльності; своєчасне завезення палива і відповідного обладнання приміщень ОБНТ для зимових умов роботи [IV, арк. 22 – 28].

Робота художньої самодіяльності виходила з того, щоб виховати у радянських людей не лише естетичне почуття, але і спрямувати самодіяльне мистецтво на виховання у душі комунізму. Тому обласні будинки народної творчості звертали особливу увагу на репертуар колективів. Його якість на той час не відповідала тому високому призначенню, що ставила перед собою влада [VIII, арк. 19].

На нашу думку, варто більш глибоко проаналізувати питання добору хореографічного репертуару керівниками танцювальних гуртків. Головне, що було визначальним при виборі керівником теми наступного танцю, – його ідейна спрямованість і політична зацентрованість. Керівників націлювали на те, що з кожним виступом колектив виховує глядача. Це поклало на нього велику відповідальність. Якщо вибір теми було зроблено неправильно, танець не відповідав вимогам високої ідейності, керівника очікували неприємності [7, 32]. Так, наприклад, у Києві (1946) комісія міського будинку народної творчості, затверджуючи концертну програму гуртків художньої самодіяльності, заборонила виконання на сцені "псевдоциганських" танців [I, арк. 20]. Також танцювальним колективам для дорослих заборонили виконувати танго "Неаполітанські ночі", фокстрот "Алі-баба" тощо [VI, арк. 30]. Завдання, які ставили перед собою обласні будинки народної творчості, насамперед полягали у піднесенні на значно вищій щабель хореографічного мистецтва, прищепленні смаку до вітчизняного танцю, що мало до кінця викорінювати "західно-європейські беззмістовні танці" [VII, арк. 11]. В основному вибір репертуару базувався на українських народних танцях (а також народів СРСР), а західним перевага не надавалася.

Хореографи мали вибирати такі народні номери, які відповідали б можливостям учасників. Особливі вимоги висувалися перед

керівниками дитячих танцювальних гуртків. Добір репертуару мав відповідати віковим і психологічним особливостям дітей. Вибір музики до танцю був не менш важливим елементом у процесі дитячої хореографічної освіти. Педагог-хореограф, обравши для постановки певний музичний супровід, мав прагнути до найбільш повного розкриття у танці його змісту. Він не міг на власний розсуд змінювати музичний твір, переставляти у ньому частини, довільно варіювати темпами, нюансами, змушувати акомпаніатора додавати акорди задля ефектного закінчення. Якщо все це було присутнє у роботі керівника танцювального колективу, то він “зробив неправильний вибір музичного твору”, який не відповідав творчому задуму [7, 36]. Якщо хореограф мав за мету здійснити сюжетну постановку танцю, то необхідно було спеціально для неї замовити композитору музику. Керівникам рекомендувалося широко використовувати записи народних танців, які найчастіше давали гарний матеріал для роботи колективу. На жаль, такі побажання деяким хореографам, особливо в селах, виконати було досить складно через відсутність методичного матеріалу.

Так, наприклад, заступник голови комітету у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР Р. Швайко зазначав: “Гуртки художньої самодіяльності, особливо на селі, відчують гостру необхідність у сучасному радянському репертуарі. На жаль, сучасний репертуар, що передається видавництвами “Мистецтво” і “Молодь”, до села майже не доходить, а осідає по містах і частково райцентрах...” [1, арк. 59]. Тому питання добору репертуару для хореографічних гуртків як для дітей, так і для дорослих у Радянській Україні поставало надзвичайно гостро й актуально. Якщо педагог-хореограф був суворим і вимогливим до себе та своєї творчості, виявляв необхідну проникливість під час вибору репертуару і танцювальних засобів виразності, чітко аналізував музичний матеріал, то у більшості випадків він досягав успіху у своїй діяльності.

Розглядаючи проблему розвитку дитячої народної хореографії в Радянській Україні, необхідно назвати недоліки в діяльності обласних будинків народної творчості:

- 1) керівництво ОБНТ не завжди могло на належному рівні організувати роботу з надання необхідної допомоги школам, сільським самодіяльним гурткам;
- 2) непоодинокими були випадки, коли не підтримувався постійний зв'язок з керівниками гуртків;
- 3) не завжди проводилися семінари з підвищення кваліфікації спеціалістів;
- 4) у деяких випадках робота щодо обміну досвідом між керівниками гуртків проводилася несистематично;
- 5) іноді на сцену проникали танці, заборонені для виконання;
- 6) деякі виїзди гуртків художньої самодіяльності мали несистематичний і випадковий характер;
- 7) не завжди забезпечувався належний навчально-виховний процес серед учасників гуртків;
- 8) порівняно низька оплата керівників гуртків ОБНТ у багатьох випадках не давала можливості запросити на роботу досвідчених фахівців [VI, арк. 11].

Висновки. Таким чином, у другій половині ХХ ст. хореографічна освіта в УРСР розвивалася швидкими темпами. У цьому процесі важливе місце займала спільна діяльність школи та позашкільних навчальних закладів. Провідна роль відводилася обласним будинкам народної творчості.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому, на наш погляд, важливою проблемою наукових розвідок буде розробка порівняльного аналізу радянської і сучасної виховної хореографічної парадигми.

Джерела та література

- I. Докладные записки комитета о состоянии развития художественной самодеятельности в УССР, направленные ЦК КП(б)У и Совету Министров УССР за 1946 год. – Центральный Державний архів вищих органів влади України (далі ЦДАВОВ). – Ф. 4762. – Оп. 1. – Спр. 59. – 91 арк.
- II. Годовые отчеты о работе областных домов народного творчества УССР за 1946 год. – ЦДАВОВ. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Спр. 64. – 196 арк.
- III. Стенограмма республиканского совещания директоров областных домов народного творчества о состоянии художественной самодеятельности в

УССР, состоявшегося 21 марта 1949 г. в г. Киеве. – ЦДАВОВ. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Спр. 334. – 221 арк.

IV. Годовые отчеты о работе областных домов народного творчества УССР за 1947 год. Том 2. – ЦДАВОВ. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Спр. 151. – 115 арк.

V. Річний звіт про роботу Полтавського обласного будинку народної творчості, 1961 р. – Державний архів Полтавської області. – Ф. Р-7178. – Оп. 1. – Спр. 170 а. – 54 арк.

VI. Докладные записки комитета о состоянии художественной самодеятельности в УССР, направленные Совету Министров УССР за 1949 год. – ЦДАВОВ. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Спр. 332. – 131 арк.

VII. Годовой отчет о состоянии художественной самодеятельности в Черниговской области за 1950 год. – ЦДАВОВ. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Спр. 444. – 32 арк.

VIII. Годовые отчеты о работе областных домов народного творчества УССР за 1951 год. – ЦДАВОВ. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Спр. 549. – 171 арк.

IX. Годовые отчеты о работе областных домов народного творчества УССР за 1947 год. Том 1. – ЦДАВОВ. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Спр. 150. – 158 арк.

1. Антипова І.М. Танцювальний гурток у клубі : посіб. / І.М. Антипова. – Вид. 2 випр. і доп. – К. : “Мистецтво”, 1972. – 142 с.

2. Василенко К.Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю : навч. посібник [для інститутів культури] / К.Ю. Василенко. – К. : Мистецтво, 1996. – 494 с.

3. Верховинець В. Весняночка / В. Верховинець. – К. : Муз. Україна, 1969. – 123 с.

4. Бондаренко Л.А., Бердовський О.Я. Танцювальні композиції та етюди танців народів світу / Л.А. Бондаренко, О.Я. Бердовський. – К. : Муз. Україна, 1970. – Вип. 1. – 228 с.

5. Вірський П. У вихорі танцю / П. Вірський. – К. : Мистецтво, 1977. – 85 с.

6. Гуменюк А.І. Народне хореографічне мистецтво України / А.І. Гуменюк. – К. : Вид-во Акад. наук УРСР, 1963. – 235 с.

7. Кузнецов А.В. Учебно-воспитательная работа в самодеятельных танцевальных коллективах / А.В. Кузнецов. – М. : Профиздат, 1951. – 48 с.

8. Станішевський Ю.О. Хореографічне мистецтво / Ю.О. Станішевський. – К. : “Радянська школа”, 1969. – 100 с.

9. Тараканова А.П. Танцюйте з нами : навч.-метод. посібник [для вчителів хореографії] / А.П. Тараканова. – Вінниця : Нова книга, 2010. – 159 с.

Вильхова Оксана. Развитие детской народной хореографии в Советской Украине в структуре деятельности областных домов народного творчества (вторая половина XX ст.). В статье раскрыто особенности развития детской народной хореографии в Советской

Украине в контексте деятельности областных домов народного творчества.

Ключевые слова: танцевальный кружок, Советская Украина, хореографическое образование, дети младшего школьного возраста, народная хореография

Vilkhova Oksana. Development of child's folk choreography in Soviet Ukraine in the structure of activity of regional houses of folk creation (second half of the XX century). In the article the features of development of child's folk choreography are exposed in Soviet Ukraine in the context of activity of regional houses of folk creation.

Key words: dancing group, Soviet Ukraine, choreographic education, children of midchildhood, folk choreography.